

POVIJEST SIRSKE CRKVE.

Msgr. Kamilo Dočkal

(Nastavak)

2. Monofizitske smutnje.

Kalcedonski sabor ne učini kraj Eutihovu krivovjerju. Još se ne svršiše saborska vijećanja i već nastala silna reakcija. Na čelo joj stadoše monasi u patrijaratu carigradskom, antiohijskom i aleksandrijskom. Oni se opriješe odlukama kalcedonskog sabora, jer da sadržavaju osudu kristologije sv. Ćirila Aleksandrijskoga, pobjednika na III. ekumenskom saboru u Efezu. Monasi su za svoje Monofizitstvo uzeli plašt pobožnosti. Naukom o jednoj naravi u Kristu uzvisivali su sve u Kristu na božanski prijesto. Predbacivali su papi Leonu, da suzuje apsolutno božanstvo Spasiteljevo. Oni si prisvajahu monopol pobožnosti i krijeposti. Nu to je sve bilo izvana. Pravi je razlog oporbe bio nacionalni i politički, kako ćemo poslije vidjeti.

Godinu dana poslije sabora kalcedonskoga podigoše sirske monasi, koje možemo nazivati »dervišima Monofizitstva«, krvav ustanak najprije u Palestini.

Palestinski monah Teodozije, dostojan drug sirske arhimandrita Barzumasa, poče god. 452. propovijedati sveti rat protiv »kalcedonskih heretika«. Uz njega prista preko 10.000 palestinskih monaha. Pobunivši puk protjera monofizitski agitator iz Jerusalema zakonitog patrijara Juvenala, koji je potpisao zaključke kalcedonskog sabora, pa sam zasjedne jerusalemsku stolicu. U Palestini nastala strašan teror. Pravovjerni biskupi bili su odasvuda tjerani sa svojih stolica. Oni, koji su pali u ruke fanatika, a nisu htjeli da prokunu papu Leona i kalcedonski sabor, bijahu mučeni i ubijeni. Za bune spaljeno je u Jerusalemu više palača. Poubijani bijahu glavni pristaše kalcedonskog sabora.

Slijedeće godine poslala car Marcijan vojsku u Palestinu, koja krvavim načinom uguši ustanak. Teodozije pobježe sa svo-

jim monasima na gori Sionu, a Juvenal se s prognanim biskupima vrati. To je imalo za posljedicu, da se Monofizitstvo palestinsko nije više razvilo u oštrou obliku krvave revolucije.¹⁵

U Siriji se zbilio isto. Arhimandrit Barzumas, jošte uprljan krvlju sv. Flavijana, nastavi u svojoj domovini žestoku monofizitsku propagandu († 458 kao okorjeli heretik). Dobrog pomoćnika naže u osobi Petra Kožara, zvanog Petar Fulla, monaha iz akoimetskog samostana u Carigradu. Taj dođe u Antiohiju i pomoću Zenona, zeta careva, zapovjednika sirske trupa u Antiohiji, digne god. 471. revoluciju, sruši patrijarha Martyrija i sam zasjedne patrijaršku stolicu, pa stade progoniti pravovjerne. To se zbilio za cara Leona I. (457—474). Leon se zauzme za pravovjerne, zbaci Petra Fullona i progna ga u egipatsku pustinju. Tim se uspostavi mir u Antiohiji, nu ne za dugo. Leona I. naslijedi njegov nećak Leon II., koji doskora umre, a poslije njega posta carem Zenon, otac Leona II., a suprug princeze Arijadne (474—491). Protiv njega se digne Bazilisk, brat carice Verine, udove poslije Leona I. Tiranin Bazilisk potraži saveznike u Monofizitima, pa uspostavi Petra Fullona. Bazilisk izda — prvi od svjetovnih vladara — posve vjerski edikt, zvan »Enkyklion«, koji priznaje samo tri ekumenska sabora, a kalcedonski sabor kao i papu Leona Velikog udara anatemom. Monofiziti su slavili slavlje nad tom naglom i neočekivanom pobjedom. Do 500 istočnih biskupa potpisa »Enkyklion«, nu na obranu prave vjere usta papa Simplicije (468—483), uz kojega prista carigradski puk kao i dio monaha, osobito slavljani stilit Danijel. Bojeći se bune puka opozove Bazilisk svoj vjerski edikt i izda »Antienkyklion«, koji osuđuje jednako Nestorija kao i Eutih. Međutim uspije Zenonu, da sruši Baziliska. Nakon povratka na prijestolje prikloni se Zenon pravovjernima, pa potjera Petra Fullona iz Antiohije.¹⁶

Još jedamput bukne u Antiohiji revolucija. God. 479. podigoše Monofiziti u Antiohiji krvavu bunu, uhvatiše i ubiše patrijarha Stjepana II. a lješinu njegovu baciše u Orontes. Po želji papinoj uguši Zenon bunu i kazni ubojice.¹⁷

¹⁵ Sr. Evagrius Scholasticus: »Historia Eccles.« 2, 5. (Migne, P. G. 86, 2, 2415—2886). — Mansi: SS. Concil. collect. VII. str. 483, 487, 506 ss.
¹⁶ Sr. Evagrius Scholasticus, Historia Eccles. 2, 7; 3, 1—8 (Migne, P. G. 86, 2). — Theodorus Lector, Historia Eccles. 1, 13. 27—36. (Migne, P. G. 86, 1, str. 165 ss.)

¹⁷ Sr. Evagrius Scholasticus, ibidem 3, 8 ss. — Theodorus Lector, ibidem 2, 1, 46. — J. Hergenröther, Photius I, 114—119.

Sirski Monofizitizam osta i dalje na čelu intelektualnog pokreta ovoga krivovjerja. Odlični sirski pisci, o kojima ćemo kasnije govoriti, dadoše novoj sekti mnogo znanstvenih djela na području filozofije, historije i teologije, pa svijetljahu kao lučonoše svim Monofizitima, koji se prozvaše Jakobiti. Nezavidljiva misija revolucionarne agitacije osta Monofizitizmu u Egiptu.

Dioskurov E g i p a t posta najaktivniji i najborbeniji centar sekte. Bizant i Aleksandrija nađoše se u borbi čelom o čelo. Razloge borbi opisat ćemo dokora.

Tek što je poslije svrgnuća Dioskurova postavljen na patrijašku stolicu u Aleksandriji vrijedan i pravovjeran biskup Proterij, digoše egipatski Monofiziti protiv njega bunu, kojoj stade na čelo neki monah imenom T i m o t e j. Ovaj lukavi podstrekač obilazio je noću egipatske samostane, da ih digne protiv Proterija. Radi toga ga protivnici prozvaše »A i l u r o s« = »Mačak«. Buna plane. Proterij bude ubijen u baptisteriju. Kad je došla vojska, da uguši bunu, puk potjera vojnike u bijeg. Ti se skloniše u nekadanji Serapisov hram, ali budu od puka opkoljeni i u zapaljenom hramu spaljeni.¹⁸ Timotej zasjedne na stolicu, ma da je bio uprskan krvlju. Dokora svrgne sve biskupe i svećenike, koji su mu se opirali, pa udari anatemom sabor kalcedonski i papu Leona Velikoga. Kad su vijesti o ovim neredima stigle u Carigrad, upita car Leon (457—474) za mnijenje istočne biskupe. Ti se u ogromnoj većini (1.600 na broj) izjaviše, da valja štititi ugled kalcedonskog sabora i kazniti Timoteja. Ubojica bi svrgnut s biskupske časti, te progran u Gangres u Paflagoniji, kamo je nedavno bio zatočen i njegov nevrijedni predšasnik Dioskur, ubojica Flavijanov.¹⁹

God. 460. bude u Aleksandriji postavljen za patrijara Timotej Salophakialos (Bijeli), muž iskreno katoličkih nazora i miroljubiv. Za vrijeme tirana Baziliska, žestokog Monofizita, pobjegne Salophakialos iz Aleksandrije, da izbjegne nasilnoj smrti, pa se sakrije u donjem Egiptu. Timotej Ailuros zasjedne opet stolicu sv. Marka. Bilo je to vrijeme, kad je Monofizitstvo vladalo u svim velikim gradovima: u Carigradu, u Antiohiji, (gdje je bio Petar Fullo) i u Aleksandriji (gdje je bio Timotej Ailuros).

¹⁸ Sr. Evagrius Scholasticus, ibidem, 2, 8. (Migne, P. G. 86, 2 str. 2525).

¹⁹ Sr. Liberatus a Carthagine, Breviarium causae Nestorianorum et Eutichianorum, c. 2 (Migne, P. L. 68 str. 969—1052).

Kad se nakon 20 mjesecne tiranije Baziliskove vratio u Carigrad car Zenon (474—491), prikloni se, kako smo gore rekli katolicima, te poništi sve naredbe uzurpatorove. Salophakialos se vrati u Aleksandriju. Nu svojom dobrotom i miroljubivošću steče ljubav i protivnika. Ailuros osta u gradu, do svoje smrti oko god. 477.²⁰ Poslije smrti Timoteja Salophakialosa (god. 481) izabraše katolici Ivana Talaju, a Monofiziti Petra Mongosa, saučesnika Timoteja Ailurosa u ubojstvu patrijaraja Proterija.

P e t a r M o n g o s bio je vrstan političar, koji se je znao ulaskati i carigradskom biskupu Akaciju (471-489) i caru Zenonu.²¹ Nagovoren od Akacija i Petra Mongosa izda car Zenon god. 482. glasoviti »H e n o t i k o n«, koji je imao ujediniti obje vjerske stranke: katoličku i monofizitsku. Prema toj novoj carskoj naredbi vrijede kao vjerske norme nicejski simbol s dodatkom carigradskog sabora, dvanaest poglavlja sv. Ćirila Aleksandrijskog, te zaključci efeškog sabora. »Henotikon« osuđuje Nestorija i Eutiha, ovog posljednjeg kao zastupnika doketskog krivovjerja, nu ne govori ništa o spornom pitanju, a o kalcedonskom saboru ne izražava se ni dobro ni zlo. O Kristu veli, da je »jedno, a ne dva«, »dviije naravi« se nigdje ne spominju. Ukratko »Henotikon« je bio nejasan i dvoličan. Imao je zadaću, da spoji oprečne stranke: Monofizite i Diofizite.²² Nu toga nije postigao. Što više. Zbrka posta još veća!

Mnogi biskupi potpisaše »Henotikon«, među njima Petar Fullo u Antiohiji i Petar Mongos u Aleksandriji. Nu mnogi s obje strane uskratit će potpis. Carski dvor progna one, koji uskratit će potpis. Među ovima bio je Ivan Talaja pravovjerni patrijar alexandrijski. Talaja potraži zaštitu u Rimu kod pape Simplicija, kako je to nekoć učinio njegov predšasnik sv. Atanazije. Isto učiniše i prognani pravovjerni monasi iz Carigrada na čelu s arhimandritom akoimetskog samostana Ćirilom. Papa Feliks II. (483—492) osudi »Henotikon«, a cara Zenona podsjeti na granice njegove vlasti. Heretike Petra Fullona i Petra Mongosa izopći. Akacija pozva na odgovornost pred sinodu rimsku. Akacij ne htjede primiti papino pismo (jedan monah prišio mu ga za odijelo, nu platio je glavom), te izbaci papino ime iz diptiha. Tako nastaje između Staroga i Novoga Rima raskol zvan »A k a c i j e v r a s k o l«, koji potraja 35 godina (484—519).²³ Raskol prestade, kad Carigrad s većinom istočnih biskupa prihvati formulu pape Hormizde.

²⁰ Sr. Liberatus a Carthagine, ibidem, st. 1019 s.

²¹ O Petru Mongosu sr. Evagrius Scholasticus, ibidem 3, 11. — Liberatus a Carthagine, ibidem c. 16.

²² Sr. Evagrius Scholasticus, ibidem 3, 14. — Facundus a Hermiana, Pro defensione trium capitulorum 12, 4 (Migne, P. L. 67, str. 527—878).

²³ Sr. Evagrius Scholasticus, ibidem 3, 18—21. — Mansi, SS. Concil. Collect. VII, 1053, 1065 ss. — J. Hergenröther, Photius, Freiburg i. Br. I. str. 121. ss.

Nu i strogi Monofiziti uskratiše potpis »Henotikonu«. Tako se u Aleksandriji digne jedna stranka protiv Petra Mongosa, jer da je izdao pravu nauku potpisavši »Henotikon« koji ne osuđuje kalcedonskog sabora. Ti se prozvaše »Acephali«, jer bijahu bez glave, t. j. bez svoga biskupa. Radikalni Monofiziti kasnije preuzeše vodeću ulogu.

Kad je nakon 17 godišnje vlade umro car Zenon god. 491, bilo je Monofizitstvo jače no ikada. Njegov nasljednik Anastazije (491—518) prisegne doduše prigodom krunisanja, da će štiti vazda pravu vjeru sabora kalcedonskog, nu doskora se ispolji kao fanatički Monofizit. Pod njegovom vladom ojača Monofizitstvo i u Siriji i u Egiptu. i u Barzumasovoj Antiohiji i u Dioskurovoj Aleksandriji. Sirskim Monofizitima stadoše na čelo dva odvažna i spretna vođe: Ksenajas (Filoksen) iz Tahala u Perziji i Sever iz Sozopolisa u Pisidiji. Ksenajas posta biskupom u Mabugu (Hierapolis), a Sever u Antiohiji (512—518).²⁴ Ovaj posljednji posta najjači predstavnik sirske Monofizite, koji je sa svojim drugom Jakobom Zanzalom dao znanstvenu i organizacijsku podlogu novoj sekci.

Car Justin I. (518—527) bijaše ortodoksan vladar. Prvi njegov čin bio je uspostava jedinstva s Rimom. On sam svečanim načinom ispovjedi pravu vjeru kalcedonskog sabora, prihvati formulu pape Hormizde (514—523),²⁵ dade iz diptiha izbaciti ime patrijara Akacija, kao i njegovih štitnika cara Zenona i Anastazija, potjera sa stolice Severa antiohijskog i Ksenaju mabuškog, a iz progonstva pozva sve kat. biskupe, koje je prognao car Anastazije. Dne 24. marta 519, na sam Uskrs slavila se uspostava jedinstva, a u čast četvrtog ekumenskog sabora u Kalcedonu ustanovljena je posebna svetkovina. Ovom se zgodom vrati najveći dio Monofizita u Siriji.²⁶

Istim putem pođe i Justinijan I. (527—561), taj najveći vladar istočno-rimskog carstva. On navijesti rat Monofizitstvu na Istoku. Dade pohvatati i u samostane pozatvarati sve biskupe, sumnjive s Monofizitstva.²⁷

²⁴ O Ksenaji i Severu sr. Evagrius Scholasticus, ibidem 3, 32 ss. — Theophanes Confessor, Chronographia ed. Bonn 1839, st. 230, 233.

²⁵ Sr. Denzinger-Bannwart, Enchiridion symbolorum et definitio-num, 10. ed. Freiburg i. Br. 1908, str. 171—172; 77 ss.

²⁶ Sr. J. Hergenröther, Kirchengeschichte, Freiburg i. Br. 1911. I. 640 s.

²⁷ Sr. C. Lagier: L' Orient Chrétien des apotres jusqu' a Photius, Paris, 1936, str. 286—311.

Oštre mjere Justina i Justinijana učinile bi kraj herezi u Siriji, da nije bilo zloduha na dvoru cara Justinijana, a to je bila opaka njegova žena Teodora, prikrivena protivnica pravovjerna i zaštitnica Monofizitstva. Da nagradi arapskog kralja Harith-Ibn-Džabalaha za usluge, učinjene carstvu, usliži car, nagovoren od žene, njegovu molbu, te mu dade dva monofizitska monaha, da budu zaređeni za biskupa. To su monah Teodor i monah Jakob Zanzalos iz samostana Phasilta, kod Nisibisa.²⁸ Teodor posta biskupom u Bostri s jurisdikcijom u Arabiji i Palestini. Jakob Zanzalos posta biskupom u Edessi s jurisdikcijom u Siriji, Mesopotamiji i Maloj Aziji.

Teodor, biskup u Bostri, isčezne brzo iz povijesti, a da ne ostavi vidljivih tragova svoga rada. Ali zato Jakob Zanzalos posta novi otac i pravi osnivač krivovjerna u Siriji. Neobični ovaj monah, naučen na siromaštvo, oskudicu i tegobe, a usto pun fanatizma i ustrajnosti, zareda iza svoje biskupske ordinacije god. 541. po svim pokrajinama Sirije i pograničnih zemalja, da provede i učvrsti organizaciju nove heretičke crkve, koja je radi carskih naredaba i progona bila osuđena da se uzdržava sama usred države, koja je bila službeno »kalcedonska«. Išao je obučen kao prosjak, da izbjegne carskim činovnicima. Zato se i zove »El Baradai« (sirski Jakub Burdeanu), što znači »obučen u dronjke«. Posvuda je redio svećenike i biskupe. Tako je radio kroz 33 godine. Vele — naravski pretjerano, — da je kroz to vrijeme zaredio 80.000 što đakona što svećenika što biskupa.²⁹

Budući da je u Antiohiji rezidirao od države priznati patrijar »kalcedonac«, to je Jakob Zanzalos, da nova sekta bude potpuno organizirana i samostalna, dao svojoj crkvi posebnog vrhovnog poglavicu s naslovom »patrijara antiohijskog« (Katholikos). Prvi je bio Sergije iz Telle, zaređen god 543.

²⁸ Sr. »Statistica con cenni storici della Gerarchia e dei fedeli di rito orientale«. Roma 1932, str. 64.

²⁹ Jakob Zanzalos bio je učenik Severa, monofizitskog patrijara antiohijskog (512—538), glavnog učitelja t. zv. nominalnog Monofizitstva. Za biskupa u Edessi bio je tajno zaređen od Teodozija, monofizitskog patrijara aleksandrijskog. God. 543. postavi El Baradai kao monofizitskog patrijara u Antiohiji umjesto umrlog Severa nekog Sergija iz Telle. Na taj način počinje s god. 543. svoj život »sirski monofizitska crkva«, koja se po Jakobu El Baradaju prozva »jakobitskom«. Sr. M. Jugie, *Theologia dogmatica Christianorum orientalium ab ecclesia catholica dissidentium*, Paris. 1935. V. str. 352.

Budući da Jakob Zanzalos El Baradai imade najviše zasluga za uređenje monofizitske crkve u Siriji, prozvaše se sirski Monofiziti po njemu Jakobiti. U širem značenju upotrebljavaju kasniji pisci ovo ime ne samo za sirske Monofizite, nego i za Monofizite izvan Sirije, pa i za one prije 518. godine.

Jakobiti su organizirali svoju sektu na hierarhičkoj podlozi oficijelne pravovjerne crkve postavljajući biskupe po svim gradovima, gdje su bili pravovjerni biskupi. Jakobiti su se smatrali nacionalnom sirsom crkvom, dok su pravovjerne biskupe, koji su se pokorili vjerskim naredbama bizantskog cara, smatrali tuđincima, »Grcima«, pa su ih podrugljivo zvali »Melekiti« t. j. »carska stranka«.³⁰

(Nastavit će se)

³⁰ Semitska riječ Melek znači isto što i grčka Basileus, car. kralj. Sr. B. S. Assemani, Bibliotheca orientalis, Roma 1726, II. str. 507 ss.